

DOROTA PYĆ

REGIONALIZM – INTEGRACJA I WSPÓŁPRACA W OBSZARZE MORZA BAŁTYCKIEGO

Regionalizm, rozumiany jako integracja i współpraca, to zjawisko wielopłaszczyznowe i wielowymiarowe, którego oddziaływanie przejawia się we wszelkich formach współdziałania państw w obszarze Morza Bałtyckiego. Już w powojennej historii Europy¹ zaobserwować można dwa procesy pozornie tylko zmierzające w przeciwnych kierunkach. Mianowicie proces integracji i regionalizacji². Integracja to proces tworzenia spójnych systemów³ odgrywający ważną rolę w kształtowaniu regionalizmu. W ten sposób dochodzi do rozwoju regionalizmu, głównie przez działalność państwa, które jako ustawodawca tworzy ramy prawne dla działalności samorządowej.

Rozwój tendencji regionalnych w Europie hamuje brak jednej spójnej definicji regionu. Pojęcie regionu jest definiowane na podstawie różnych kryteriów i podzia-

¹ Początków regionalizmu we współczesnym rozumieniu należy szukać we Francji XIX w. Pierwszym teoretykiem zagadnień regionalnych był Frédéric Le Play (1806-1882), jego kontynuatorami byli: Henri de Tourville i Vidal de la Blanche. Samo określenie regionalizm rozpowszechniło się około 1882 r., a zostało stworzone w 1874 r. przez poetę o nazwisku Leon de Berluc-Perussis z Prowansji: J. D a r m o s z, *Region i regionalizm (Studium interdyscyplinarne)*, Warszawa 1987, s. 81; H. K u b i a k, *Region i regionalizm. Próba analizy typologicznej*, „Przegląd Polonijny” 1994, z. 1 (71), s. 13.

² Efektem kształtowania się świadomości tożsamości terytorialnej było wzmocnienie lokalnych więzi gospodarczych oraz tworzenie systemów rynków częściowo odrębnych i samowystarczalnych. Tożsamość regionalna, która była związana z poczuciem odrębności etniczno-językowej i kulturowej, sprzyjała rozwojowi gospodarczemu przez wzmacnianie lokalnych więzi gospodarczych i tworzenie systemów rynków, często samowystarczalnych. W okresie międzywojennym pojawia się problematyka regionu w dokumentach międzynarodowych. Pakt Ligi Narodów mówi o porozumieniach regionalnych jako o instrumentach zapewnienia pokoju na świecie. Jednak ani w ramach wspomnianego wyżej paktu, ani układów regionalnych nie wypracowano definicji pojęcia regionu. Układy regionalne miały utrzymać pokój międzynarodowy i bezpieczeństwo w danym regionie, a region nie był tu wyposażony w żadne kompetencje; Rozdział VIII Karty Narodów Zjednoczonych z 1945 r. mówi: „Postanowienia niniejszej Karty nie wykluczają istnienia układów lub organizacji regionalnych, mających na celu regulowanie spraw, które dotyczą międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, i nadają się do akcji regionalnej, pod warunkiem, że takie układy lub organizacje i ich działalność zgadza się z celami i zasadami ONZ”; E. O s m a ņ c z y k, *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Warszawa 1974, s. 1645; W. M e l e n d o w s k i, M. R a t a j c z a k, *Euroregiony – krok do integracji europejskiej*, Wrocław 1998, s. 29.

³ Proces tworzenia spójnych wyraża się we współpracy gospodarczej i innej pomiędzy regionami znajdującymi się w określonym regionie geograficznym; D. N i c o l, *Regionalism and the New International Economic Order*, Pergmon Press 1981, s. 5.

łów⁴. Wyróżnia się regiony w postaci części składowych podziału terytorium państwa – wewnątrzpaństwowe; regiony międzynarodowe – ponadpaństwowe oraz sub-regiony, identyfikowane z pojęciem państwa jako struktury pośredniej pomiędzy regionem wewnątrzpaństwowym a ponadpaństwowym⁵. Pierwotny sens określenia region sprowadzał się do stosunków władzy⁶. Obecnie pomimo wielości definicji regionu można odnaleźć pewne ich elementy wspólne. W skład pojęć kluczowych dla definicji regionu wchodzi: położenie geograficzne, wspólne dziedzictwo kulturowe, wspólna polityka i wzajemne korzyści gospodarcze.

Regionem⁷ w ujęciu przedmiotowym jest największa jednostka podziału administracyjnego kraju⁸. W rozumieniu twórców Zgromadzenia Regionów Europy⁹ region jest to każda jednostka terytorialna zajmująca najwyższe miejsce w podziale administracyjnym państwa¹⁰. Definicja regionu stworzona przez Zgromadzenie Regionów Europy mówi, że region to jednostka polityczno-terytorialno-administracyjna usytu-

⁴ Region jako narzędzie badania, region jako narzędzie działania, region jako przedmiot poznania; zob. Z. C h o j n i c k i, T. C z y ż, *Region – regionalizacja – regionalizm*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1992, z. 2, s. 2-7.

⁵ Innym podziałem jest podział na: regiony proste (*single feature*) wyznaczone na podstawie jednej cechy, regiony złożone (*multiple feature*) wyznaczone na podstawie kombinacji lub zgrupowań cech oraz regiony całkowite (*compages*) wyróżnione na podstawie całkowitej treści wykorzystania obszaru przez człowieka; W. M e l e n d o w s k i, M. R a t a j c z a k, *Euroregiony...*, s. 25; B. R y c h ł o w s k i, *Regionalizacja ekonomiczna*, Warszawa 1967, s. 14.

⁶ Region w tym ujęciu to terytorium oraz jego mieszkańcy podlegający prawu określonego władcy. Pierwotnymi składnikami pojęcia region są: przestrzeń, zbiorowość i jurysdykcja. Ważnym elementem jest tutaj granica. Region to w staroangielskim *regioun* – królestwo; francuski *region* to obszar, okręg; por. *The American Heritage Dictionary of English*, W. M o r r i s, New York 1975, s. 1095; C. R i c q, *Podręcznik współpracy transgranicznej na użytek europejskich społeczności lokalnych*, Warszawa 1996, s. 10-12.

⁷ Brak jest ogólnie przyjętej definicji regionu. Przyjmuje się, że region to część powierzchni ziemi charakteryzująca się homogenicznością; region nie może istnieć oddzielnie tylko jako składnik globalnej struktury; region rozumiany jest jako pewien względnie odosobniony obszar odznaczający się określonym zgrupowaniem wzajemnie powiązanych przedmiotów i zjawisk; zob. M. F i t z m a u r i c e, *International Legal Problems of the Environmental Protection of the Baltic Sea*, 1992, s. 6-9; B. R y c h ł o w s k i, *Regionalizacja ekonomiczna*, Warszawa 1967, s. 7; M. G l a s n e r, *Regionalism and the New Law of the Sea* 1985, s. 409-428; G. M i c h a ł o w s k a, *Jedność kulturowa Europy*, [w:] *Polska a nowa Europa*, pod red. J. Kukułko, Warszawa 1992, s. 50.

⁸ *Zarys strategii rozwoju regionalnego Polski. Raport końcowy*, Warszawa, lipiec 1996, s. 16; *Międzynarodowa współpraca regionów. Raport uzupełniający*, Warszawa 1997, s. 12; *Międzynarodowa współpraca regionów. Raport uzupełniający*, czerwiec 1997, s. 39.

⁹ Zgromadzenie Regionów Europy zostało powołane w 1987 r. na miejsce powstałej w 1985 r. Rady Regionów Europejskich. Reprezentuje ono ponad 170 regionów z całej Europy. W ramach Zgromadzenia powstał w 1990 r. Komitet Współpracy Wschód – Zachód. Zgromadzenie Regionów Europy to organizacja związana w pierwszej kolejności z Radą Europy, a nie z Unią Europejską; W. Ż e l a z n y, *Modele integracji europejskiej: nawigacja między Europą państw a Europą regionów*, [w:] *Jaka Europa? Regionalizacja a integracja*, Poznań 1998, s. 36.

¹⁰ Regiony to: landy niemieckie, kantony szwajcarskie, prowincje holenderskie, województwa polskie, K. K w a ś n i e w s k i, *Integracja społeczności regionalnej*, Opole 1987, s. 67.

owana bezpośrednio po centralnej władzy państwowej, wyposażona w wybierane lub mianowane przedstawicielstwo polityczne, zabezpieczone istnieniem rady regionalnej ukonstytuowanej przez niższe, podległe jej jednostki terytorialne. Zgodnie z definicją stosowaną w praktyce Unii Europejskiej za region uznaje się największą jednostkę podziału administracyjnego kraju o władzy wybieralnej, podmiotowości prawnej i własnym budżecie¹¹. Podkreślić należy, że jednostki te w różnych państwach różnią się zakresem posiadanych kompetencji. Każdy region ma jeden lub więcej kierunków rozwoju. Nie oznacza to jednak istnienia wspólnych systemów odnośnie do danego kierunku rozwoju ani w ramach jednego państwa, ani w ramach współpracy międzynarodowej¹². W nauce o stosunkach międzynarodowych region jest definiowany jako wyodrębniony geograficznie obszar, objęty międzynarodową współpracą państw¹³. Często definiuje się region jako jednostkę pośrednią pomiędzy szczeblem centralnym a lokalnym. Regionem nazywa się z reguły wszystkie jednostki terytorialne, znajdujące się w przedziale pomiędzy państwem scentralizowanym a gminą. Od polskiego województwa przez kanton szwajcarski do landu niemieckiego.

Region w ujęciu podmiotowym to region wirtualny, część przestrzeni fizycznej wyodrębnionej w następstwie koordynacji działań różnych podmiotów dążących w sposób świadomy do osiągnięcia odpowiedniego poziomu zagospodarowania i rozwoju¹⁴. W Polsce organem wyposażonym w kompetencje władcze w regionie jest wojewoda oraz w mniejszym stopniu reprezentacja gmin, tzw. sejmik. Jednak możliwość prowadzenia polityki regionalnej przez wojewodę uległa pewnemu ograniczeniu. Według ustawy o terenowych organach rządowej administracji ogólnej wojewoda jest reprezentantem rządu w terenie i organem administracji rządowej, okrojonej kompetencjami samorządu terytorialnego i terenowej administracji specjalnej¹⁵.

Region w ujęciu funkcjonalnym występuje jako: subregion bądź region transgraniczny. Subregion to forma pośrednia pomiędzy regionem wewnątrzpaństwowym a regionem ponadpaństwowym¹⁶. Pod względem powierzchni obszar subregionu jest zazwyczaj większy niż regionu czy regionu transgranicznego i występują na nim inne rodzaje więzi. W obszarze Morza Bałtyckiego wyróżnia

¹¹ *Międzynarodowa współpraca regionów. Raport uzupełniający*. Warszawa, czerwiec 1997, s. 51-52.

¹² C. R i c q, *Handbook on Transfrontier co-operation for Local and Regional Authorities in Europe*, Strasbourg 1996, s. 12.

¹³ M. P i e t r a ś, *Bezpieczeństwo ekologiczne Europy Środkowowschodniej. Aspekty teoretyczno-metodologiczne*, [w:] *Ekologia społeczna i współpraca międzynarodowa w zakresie ochrony środowiska. Autonomiczny Komitet Ekspertów*, Warszawa 1992, s. 136.

¹⁴ *Strategiczne wyzwania dla polityki rozwoju regionalnego Polski*, Warszawa 1996, s. 8.

¹⁵ Ustawa z dnia 22 marca 1990 r., o terenowych organach rządowej administracji ogólnej, Dz. U. nr 21, poz. 123 oraz ustawa o zmianie ustawy o terenowych organach rządowej administracji ogólnej, Dz. U. nr 106, poz. 498.

¹⁶ Z. B r o d e c k i, *Looking Towards the Future*, [w:] *Competition and Cooperation of the Baltic Regions of Denmark, Germany and Poland*, Sopot 1998, s. 32; W. M e l e n d o w s k i, M. R a t a j c z a k, *op. cit.*, s. 25.

się cztery subregiony: subregion północny, centralny, południowo-zachodni i wschodni¹⁷.

Subregion północny obejmuje północną Szwecję, Finlandię, część Karelii, północną Norwegię i okolice Murmańska. Stosunkowo niewielka liczba ludności zamieszkująca ten obszar zajmuje się głównie leśnictwem i działalnością o charakterze przemysłowym. Panują tu trudne warunki klimatyczne, co wiąże się z niewielkimi perspektywami na wzrost urbanizacji. W obszarze subregionu północnego występują największe w Europie parki narodowe.

Subregion centralny pełni rolę „pomostu w Europie”. Obejmuje środkową i południową Szwecję, południową Norwegię, Finlandię i okolice St. Petersburga. Charakteryzuje się dobrymi połączeniami komunikacyjnymi z pozostałymi subregionami. Z historycznego i ekonomicznego punktu widzenia subregion centralny to „serce” krajów skandynawskich. Przemysł wydobywczy, leśnictwo i rolnictwo to dominujące gałęzie gospodarki rozwijającej się na tym obszarze.

Subregion południowo-zachodni obejmuje Danię, południowo-zachodnią część Szwecji, landy niemieckie: Schleswig-Holstein, Meklemburgię. Jego cechą charakterystyczną są silne powiązania (integracja) z Europą zachodnią. Pod względem powierzchni to najmniejszy z subregionów w obszarze Morza Bałtyckiego. Zlokalizowane są tu główne bazy promowe. Gospodarka skoncentrowana jest głównie w miastach. Subregion wschodni charakteryzuje się stosunkowo słabym rozwojem infrastruktury i niskim poziomem inwestycji zagranicznych. Istnieje potrzeba stworzenia szybkiego i niezawodnego transportu – szlaków transportowych w tym obszarze¹⁸.

Region ze swej istoty stanowi najczęściej pewną naturalną całość: kontynent lub subkontynent, morze lub zlewisko wód o specyficznych problemach odnoszących się na przykład do ochrony środowiska. Posługując się tym przykładem należy podkreślić, że z reguły regiony obejmują więcej niż dwa państwa zainteresowane ochroną danego środowiska (ekosystemu). Charakterystyczną cechą międzynarodowej ochrony środowiska w skali regionalnej i subregionalnej jest jej efektywność. Regionalna ochrona ma większe szansę skutecznej realizacji z udziałem i pod kontrolą wszystkich najbardziej zainteresowanych stron za pomocą połączonego potencjału materialnego i naukowo-badawczego¹⁹. Gwarantem skuteczności działania norm regionalnych są bezpośrednie, wymierne interesy państw danego regionu, a nie tylko

¹⁷ Podział opracowany na potrzeby VASAB 2010: *Wizja i strategie wokół Morza Bałtyckiego. Ku koncepcji rozwoju przestrzennego w regionie Morza Bałtyckiego, III Konferencja Planowania Przestrzennego, Tallin 1994*, Warszawa – Gdańsk 1995, s. 1-118; *Rządowe Centrum Studiów Strategicznych. Instytucje i programy współpracy bałtyckiej*, cz. I, Gdańsk 1988, s. 120-121.

¹⁸ Dotyczy to utworzenia szlaków transportowych: TEM i TER, tzn. korytarza transportowego – Transeuropean Motorway – autostrada biegnąca z Oslo, przez Göteborg, Karlskronę, Gdańsk, Łódź do Europy południowej; por. W. T o c z y s k i, J. Z a u c h a, *Polityka regionalna UE i Polski z uwzględnieniem problemów Polski Północnej*, Koszalin 1997, s. 23-26.

¹⁹ Znaczenie działań w skali regionalnej zostało uznane przez konferencję sztokholmską, zob. K. W o l f k e, *Międzynarodowe prawo środowiska (tworzenie i egzekwowanie)*, Wrocław 1979, s. 27; A. Ł o p a t k a, *Kolokwium haskie*, ADIC 1973, s. 427-429.

zasada dobrej woli w wykonywaniu przez państwa zaciągniętych zobowiązań²⁰. Wzrasta rola i znaczenie rozwiązań regionalnych szczególnie na obszarach mórz zamkniętych i półzamkniętych eksploatowanych przez państwo danego regionu. Odnosi się to przede wszystkim do tych norm, które regulują takie dziedziny, jak: ochrona żywych zasobów i ochrona środowiska morza.

Regionalizm to świadomy, zbiorowy ruch zmierzający do zachowania lub rozwoju autonomii regionu lub jego specyfiki w jednej lub kilku z następujących dziedzin: polityki, gospodarki, kultury, języka, ochrony środowiska²¹. Świadomość regionalna jest formą świadomości społecznej. Regionalizm może być rozumiany jako ruch społeczno-kulturalny, powstający w ramach jakiegoś narodu, państwa, z zamiarem pozostania w tych ramach²². Uwzględniając cele regionalizmu, takie jak: obrona i rozwój kultury lokalnej, kultywowanie odrębności, duma z posiadanych „własnych” wartości społecznych, przeciwstawianych innym regionom w kraju, regionalizmem można nazwać zjawisko poszukiwania przez zbiorowość terytorialną, wewnątrz większego systemu państwowego, własnej tożsamości. Regionalizm można rozumieć również jako wizję społeczności terytorialnej korzystającej w pełni z prawa do samostanowienia i samorządu. Znane są poglądy, że regionalizm występując przeciw tradycyjnie pojmowanemu państwu opowiada się za integracją ponadpaństwową²³.

Podstawową zaletą regionalizmu jest to, że godzi on dwie dominujące, ale i zarazem sprzeczne tendencje w Europie, a mianowicie: dążenie do integracji oraz poszukiwanie i umacnianie tożsamości narodowej przez poszczególne kraje europejskie²⁴. Następną zaletą regionalizmu, której zawdzięcza on swoją atrakcyjność, polega na demonstrowaniu trwałości w zmieniającym się świecie. Regionalizm opiera się na tradycji, na „unikatowości”, odnosi się do wartości ogólnie przyjętych w określonych społecznościach, a cechy te niewątpliwie stają się szczególnie istotne w konfrontacji z codziennością wypełnioną „standaryzowanymi dobrami”²⁵. Kolejną zaletą regionalizmu jest większa skuteczność i efektywność rozwiązań regionalnych w porównaniu do norm powszechnych. Dzieje się tak dlatego, że normy regionalne z zasady stanowią formę konkretyzacji norm powszechnych przez przystosowanie ich do specyfiki danego regionu.

²⁰ J. V o n a u, *Rola rozwiązań regionalnych w nowym prawie morza na przykładzie współpracy państw nadbałtyckich*, [w:] *Aktualne problemy prawa morza*, praca zb., Gdańsk 1976, ss. 275.

²¹ G. G o r z e l a k, B. J a ł o w i e c k i, *Regional Question in European Institute for Regional and Local Development*, University of Warsaw, Warszawa 1993 (Regional and Local Studies, Nr 10), Recenzje, omówienia, H. Ognik, „Sprawy Międzynarodowe”, Warszawa 1994, nr 3, s. 142-143.

²² Pojęcie regionalizmu obejmuje zarówno stan świadomości społecznej dominujący w zbiorowości mieszkańców danego regionu, jak również aktywność gospodarczą, kulturową i polityczną tej zbiorowości: Z. C h o j n i c k i, T. C z y ż, *op.cit.*, Poznań 1992, s. 14.

²³ Pewnym wyznacznikiem tej integracji jest współpraca regionów, które wspólnie rozwiązują problemy; zob. S. P a r z y m i e s, *Europa regionów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1994, nr 3, s. 17.

²⁴ G. B e r n a t o w i c z, *Nowy europejski regionalizm*, „Sprawy Międzynarodowe”, 1994, nr 3, s. 42; J. W i e j a c z, „Polska w Europie” (OSM), 1993, nr 11.

²⁵ M. C i e c h o c i ń s k a, *Regionalizm w świetle zmian ustrojowych*, [w:], *Regionalizm a ustroj państwa polskiego. Materiały I Forum Regionalnego*, Serock 06 – 08.07.1995, s. 33; Z. C h o j n i c k i, T. C z y ż, *op.cit.*, s. 15.

Przy problematyce regionalnej pojawia się kwestia zróżnicowań przestrzennych regionów znajdujących się na skrajnych poziomach rozwoju. Można się spotkać z poglądem, że zwiększanie przestrzennych zróżnicowań społeczno-gospodarczych nie jest zjawiskiem negatywnym, ponieważ następuje w wyniku restrukturyzacji regionów najwyżej rozwiniętych i bardziej zaawansowanych w procesie transformacji, a nie w wyniku regresu regionów najniżej rozwiniętych²⁶. Można oczywiście z tym poglądem polemizować, ale należy podkreślić, że każda polityka rozwoju gospodarczego ma swój wymiar przestrzenny i ta współzależność istnieje niezależnie od kraju i w czasie obowiązywania doktryny tej polityki. Ważnym narzędziem kształtowania długookresowej polityki rozwoju, także polityki przestrzennej, może stać się planowanie strategiczne, oznaczające sposób osiągania wyznaczonych celów przez sterowanie rozwojem²⁷. Skuteczność polityki regionalnej wzrasta, gdy jej cele i zadania są integralnie związane z celami polityki gospodarczej²⁸.

W ostatnim dziesięcioleciu w różnych regionach świata obserwuje się wzrost tendencji zmierzających w kierunku tworzenia nowych form integracji gospodarczej. Ten tzw. nowy regionalizm²⁹ przejmując w pewnym stopniu zasady, którymi rządzi się globalizm. Charakteryzuje się m. in. szerokim zasięgiem, otwarciem na inne państwa i dążeniem do coraz większych i silniejszych powiązań gospodarczych. Nowy regionalizm można określić jako koncentrację politycznych i ekonomicznych sił grupy krajów pretendujących do czołówki państw w globalnej gospodarce. Nie jest to bynajmniej działanie zmierzające w kierunku autarkii, opartej na polityce samowystarczalności gospodarczej grupy państw. Nowy regionalizm określany jako otwarty ma na celu tworzenie odpowiednich warunków transformacji gospodarek państw opóźnionych technologicznie i wzmocnienia konkurencyjności. Model, jaki prezentuje nowy regionalizm, zakłada współpracę umożliwiającą integrację gospodarczą krajów o wysokim stopniu zróżnicowania gospodarek, różnych tradycjach i koncepcjach rozwoju. W literaturze przedmiotu można spotkać się ze stwierdzeniem, że nowy regionalizm rozumiany jako polityka integracyjna między państwami stanowi odpowiedź na wyzwania, które niesie ze sobą globalizacja. Jest alternatywą dla globalizmu lub też godnym jej uzupełnieniem³⁰.

²⁶ G. G o r z e l a k, *Diagnoza zmian polskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej. Bilans otwarcia. Zarys badań*, Seminarium Euroreg, 03.11.1994, maszynopis powielony, s. 3.

²⁷ E. W y s o c k a, *Przesłanki nowej filozofii planowania*, „Człowiek i Środowisko – Planowanie przestrzenne. Metody”. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, t. 18, nr 3, Warszawa 1994, s. 332.

²⁸ S. M. Z a w a d z k i, *Wymiar przestrzenny polityki rozwoju gospodarczego. Doświadczenia Polski*, SGH, Warszawa 1994, maszynopis powielony, s. 1-4.

²⁹ J. K l e e r, *Wprowadzenie* [do:] *Globalizacja gospodarki światowej a integracja regionalna*, Komitet Prognoz XXI wieku przy Prezydium PAN, Warszawa 1998, s. 10; A. K u k l i Ń s k i, *Przyszłość Europy – cztery dylematy i pięć scenariuszy*, [w:] *Globalizacja gospodarki światowej...*, s. 68-69; Z. C h o j n i c k i, T. C z y ż, *op.cit.*, s. 15.

³⁰ B. L i b e r s k a, *Procesy globalizacji i regionalizacji w gospodarce światowej*, [w:] *Globalizacja gospodarki światowej...*, s. 59; P. Ś l i w a, *Regionalizm w Polsce a zjednoczenie Europy*, [w:] *Jaka Europa? Regionalizacja a integracja*, Poznań 1998, s. 166.

Idea regionalizmu społeczno-gospodarczego (jako przeciwwaga regionalizmu politycznego w Europie) nawiązuje do zasady subsydiarności³¹. We współczesnej interpretacji zasada subsydiarności oznacza zabezpieczenie możliwości samookreślenia się jednostek, samorządów terytorialnych i państw oraz ich ochronę przed dominacją i ingerencją odgórną, ze strony szczebli administracyjno-politycznych, zarówno w granicach poszczególnych państw jak i w strukturach ponadpaństwowych. Rozumienie zasady subsydiarności w ten sposób pozostaje w sprzeczności ze skutkami Traktatu z Maastricht o Unii Europejskiej. Zapis w Traktacie³² dotyczący zasady subsydiarności został ograniczony do podziału ról pomiędzy Wspólnotę Europejską a państwa członkowskie³³. Pominięcie w Traktacie samorządu terytorialnego pozwala przypuszczać, że głównie chodzi tu o ochronę państw, a nie wspólnot lokalnych³⁴.

Konsekwencje regionalizmu w perspektywie europejskiej odnoszą się przede wszystkim do zwiększającej się roli skali regionalnej w stosunku do krajowej, jeżeli chodzi o procesy różnicowania i integrowania społeczeństw. Skutki integracji, takie jak na przykład zmniejszanie się roli dyferencyjnej państwa i jego granic w Europie, prowadzi do zwiększania roli regionów w kształtowaniu struktury przestrzennej Europy, nadając im nowy wymiar³⁵.

³¹ L. S c h n e i d e r, *Subsidiäre Gesellschaft*, Panderborn – München – Wien – Zürich, 1983, s. 27-35; G. C. R. I g l l e s i a s, *Der Gerichtshof der Europäischen Gemeinschaft als Veraussetzung*, 1992, s. 49; A. D y l u s, *Idea subsydiarności a integracja Europy*, „Państwo i Prawo” 1995, nr 5, s. 52; H. M a c h i Ń s k a, *Zasada subsydiarności w polityce ekologicznej Wspólnoty Europejskiej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1994, nr 3, s. 115.

³² Art. 3b Traktatu z Maastricht, *Dokumenty Wspólnot Europejskich*, opr. A. Przyborowska-Klimczak, E. Skrzydło-Tefalska, Lublin 1994, s. 317 i 320.

³³ Na ostateczny kształt zasady subsydiarności wpłynął Traktat z Maastricht, w którym zasada *ta expressis verbis* została wyrażona w trzech miejscach. W preambule Traktatu jest powiedziane, że w procesie tworzenia Europy decyzje podejmowane są „na szczeblu jak najbliższym obywatelowi, zgodnie z zasadą subsydiarności”. Sformułowanie „jak najbliższym obywatelowi” jest bardziej adekwatne od sformułowania o społecznościach „wyższych i większych” czy „niższych i mniejszych” odwołując się do klasycznego ujęcia zasady subsydiarności z *Quadragesimo anno* Piusa XI. W Traktacie powiedziane zostało, że cele Unii powinny być osiągnięte z poszanowaniem zasady subsydiarności. Artykuł B Traktatu z Maastricht mówi: „Cele Unii są osiągnięte w oparciu o niniejszy Traktat, zgodnie z przewidzianymi w nim warunkami i harmonogramem, z poszanowaniem zasady subsydiarności określonej w art. 3b Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską”. Traktat wyraźnie mówi też, że Wspólnota podejmuje działania zgodnie z zasadą subsydiarności, pod warunkiem czy w sytuacji, gdy cele nie mogą być realizowane w sposób wystarczający przez państwo członkowskie, a z uwagi na skalę, skutki mogą zostać lepiej zrealizowane przez Wspólnotę; Encyklika Piusa XI *Quadragesimo anno* z 1931 r., nr 79, za A. D y l u s, *op.cit.*, s. 52; B. S u t e r, *Etyka polityczna*, Warszawa 1994, s. 49.

³⁴ U. W i c h, *Euroregiony szansą współpracy i integracji europejskiej*, [w:] *Gospodarka przestrzenna i regionalna w trakcie przemian*, pod red. W. Kosiedowskiego, Toruń 1995, s. 258-259; I. P i e t r z y k, *Traktat o Unii Europejskiej a samorząd terytorialny*, „Gospodarka Narodowa”, 1993, nr 12, s. 29.

³⁵ Z. C h o j n i c k i, T. C z y ż, *op.cit.*, s. 15.

W tym świetle należy spojrzeć na „Europę Bałtycką”, subregion w fazie tworzenia³⁶, charakteryzujący się z jednej strony jednością, a z drugiej strony różnorodnością. Na proces kształtowania się „Europy Bałtyckiej” ma wpływ samo Morze Bałtyckie, które można określić jako „kręgosłup Europy Bałtyckiej”. Innym czynnikiem jest fakt, iż „Europa Bałtycka” stanowiła styk krajów i regionów położonych po obu stronach „żelaznej kurtyny”. Jeszcze innym czynnikiem jest wpływ w „Europie Bałtyckiej” germańskich, skandynawskich i słowiańskich kultur oraz instytucji ekonomicznych i politycznych³⁷.

Pojęcie „Europa Bałtycka”³⁸ ma charakter bardziej politologiczny niż prawny³⁹. Składa się na to kilka przyczyn. Pierwszą z nich jest fakt, że pomimo różnych systemów politycznych, gospodarczo-społecznych, trudności z takiej sytuacji płynące, państwa nadbałtyckie starały się przezwyciężyć dążąc do współpracy. Zainteresowanie budową trwałych fundamentów politycznych w obszarze Morza Bałtyckiego odzwierciedlone zostały w dokumentach Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w Helsinkach w 1975 r. Kolejną przyczyną leży w sferze stosunków gospodarczych, a wynika chociażby ze znaczenia transportu morskiego na Bałtyku i konkurencyjności portów morskich. I najważniejsza przyczyna to walka o zachowanie czystości wód Morza Bałtyckiego, czyli utrzymanie bezpieczeństwa ekologicznego⁴⁰ na tym akwenie i w jego zlewisku.

Pojęcie regionu bałtyckiego jest różnie ujmowane⁴¹. Do ustalenia przyszłych ram struktury przestrzennej obszaru Morza Bałtyckiego przyczyniła się inicjatywa

³⁶ Obecnie wyróżnia się w Europie trzy główne regiony: tzw. *blue banana* – region o istotnym znaczeniu rozciągający się od Londynu do Mediolanu, drugi region to tzw. *southern belt* o tyle ważny, że przedstawia rzeczywiste znaczenie regionu bałtyckiego w Europie, potwierdzając wypracowane przez teoretyków pojęcie „bałtyckości” tych obszarów; A. K u k l i ń s k i, *Baltic Europe in View of Global Change*, [w:] *Competition and Cooperation of the Baltic Regions of Denmark, Germany and Poland*, Sopot 1998, s. 28.

³⁷ A. K u k l i ń s k i, *Transformacja Europy Bałtyckiej – priorytety badań*, [w:] *Gospodarka przestrzenna...*, s. 249-256.

³⁸ T. P a r t e k a, *Europa Bałtycka 2000 Plus*, „Czas Morza”, Biuletyn 2/6, grudzień 1995, s. 52-53; A. U k l e i k a, *A Baltic Economic Area within an Integrated Europe*, „The Baltic Review”, vol 4, nr 4, October – December 1993, s. 9; J. W i e j a c z, *Baltic Regional Co-operation – Institutional Aspects*. Council of the Baltic Sea States, CBSS Monitor, Newsletter of the Council of Baltic Sea States, Winter 1994, nr 2, vol 2, s. 2-3; C. E. S t a l v a n t, *Lending Stability and Prosperity: Baltic Integration into Europe*, „The Baltic Review”, July – September 1993, vol 3, nr 3, s. 4-6.

³⁹ J. Z a l e w s k i, C. W o j e w ó d k a, *Europa Bałtycka. Zarys monografii gospodarczej*, Wrocław 1977, s. 8-15.

⁴⁰ Bezpieczeństwo ekologiczne oznacza całkowitą likwidację lub zmniejszenie do minimum różnorodnych zagrożeń życia i zdrowia człowieka, których źródłem jest środowisko jego życia, ekosystem; J. C i e c h a n o w i c z, *Bezpieczeństwo ekologiczne obszaru Morza Bałtyckiego – aspekty prawnomiędzynarodowe*, „Prawo Morskie”, t. VII, 1993, s. 6.

⁴¹ Kryterium wyznaczania strefy bałtyckiej, uznanym przez historyków, jest „ciążenie charakterystycznych towarów pojawiających się w handlu bałtyckim oferowanych przez zaplecze lądowe”. W XVI i XVII w. granica tej strefy obejmowała środkową i południową Szwecję, południową i środkową Finlandię, przekraczała Zatokę Fińską na wschód od Talina, oddalając się na południe ku Nowogrodowi Wielkiemu, skręcała na północ ku źródłom Wołgi, przecinała Wisłę pod Krakowem i Odrę pod Kostrzyniem, kończąc się u Zatoki Kilońskiej; zob A. M a c z a k, *Między Gdańskiem a Sundem*, Warszawa 1972, s. 6-14.

VASAB⁴², odnosząca się do podstawowych wartości i celów „Europy Bałtyckiej”: rozwoju, równowagi pomiędzy rozwojem gospodarczym a środowiskiem przyrodniczym, wolności i subsydiarności oraz solidarności. Wspólna wizja i strategię za cel przyjmują ułatwienie podejmowania decyzji w zakresie rozwoju przestrzennego na szczeblu krajowym, lokalnym i regionalnym⁴³. W ramach VASAB 2010 wyodrębniono tzw. BSR⁴⁴, czyli Obszar Bałtycki. Ze względu na nie jasno określone granice naturalne było to zadanie problematyczne. Przyjęto, że BSR obejmuje całość zlewiska Morza Bałtyckiego z uwzględnieniem granic administracyjnych, również Norwegię⁴⁵.

Obszar bałtycki jest też określany jako terytorium wiążące się z Morzem Bałtyckim, ograniczonym od zachodu działem wodnym biegnącym między Odrą a Łabą, wzgórzami Pojezierza Meklemburskiego i dalej wzdłuż Półwyspu Jutlandzkiego, od północnego zachodu wyżyną Maanselka przechodzącą przez terytorium Karelii, następnie od wschodu Garbem Władajskim, Grzędą Smoleńską, Wyżyną Białoruską i Wołyńską, od południa Karpatami i Sudetami⁴⁶.

„Przestrzeń bałtycka” w rozumieniu badaczy niemieckich obejmuje państwa, które leżą nad Morzem Bałtyckim i jako kryterium podziału przyjmują oni granice polityczne tych państw. Z takim ujęciem łączy się podział na trzy grupy państw leżących w obszarze Morza Bałtyckiego, charakteryzujące się różnym stopniem powiązań z morzem. Pierwsza grupa obejmuje Estonię, Litwę, Łotwę i Polskę – państwa, których terytorium bądź całkowicie, bądź prawie całkowicie znajduje się w obszarze Bałtyku, a których brzeg jest jedynym dostępem do tego morza. W skład drugiej grupy wchodzi Szwecja i Dania, których wybrzeże sięga poza strefę oddzielającą Morze Bałtyckie od Morza Północnego. Ostatnią grupę tworzą Niemcy,

⁴² Obszar Morza Bałtyckiego – BRS: Dania, Norwegia, Szwecja, Finlandia, Rosja (Murmanskaja oblasť, St. Petersburg, Leningradskaja oblasť, Novogorodskaja oblasť, Pskowskaja oblasť, Kaliningradskaja oblasť), Estonia, Łotwa, Litwa, Białoruś, Polska, Niemcy (Szlezwik-Holsztyn, Hamburg, Meklemburgia, Przedpomorze, Berlin, Brandenburgia); *Wizja i strategię wokół Morza Bałtyckiego VASAB 2010. Ku koncepcji rozwoju przestrzennego w regionie Morza Bałtyckiego, III Konferencja Ministrów Planowania Przestrzennego*, Talin 1994, Warszawa – Gdańsk 1995, s. 16.

⁴³ *Wizja i strategię wokół Morza Bałtyckiego 2010...*, s. 3-118.

⁴⁴ Na konferencji w Karlskronie wyrażono zgodę na stworzenie wspólnego dokumentu zawierającego koncepcję rozwoju przestrzennego BSR, czyli Obszaru Bałtyckiego, 21.08.1992.

⁴⁵ BSR już w ubiegłych wiekach charakteryzowało się wyraźną siecią powiązań społecznych, w oparciu o Morze Bałtyckie stanowiące węzeł transportowy dla utrzymania kontaktów handlowych. Rozpowszechnienie chrześcijaństwa w X w. przyczyniło się do nawiązania współpracy kulturalnej. Rozwój regionalny odbywał się wzdłuż wybrzeży Bałtyku i rozszerzał się w głąb lądu – Miasta Hanzy. Po zakończeniu II wojny światowej Europa została podzielona na dwie części, wschodnią i zachodnią, rozdzielone „żelazną kurtyną”. Kontakty w obrębie obszaru Morza Bałtyckiego w większości uległy zerwaniu. Wraz ze zmianą stosunków politycznych w obrębie Bałtyku, po rozpadzie ZSRR, RWPG i Paktu Warszawskiego, doszło do zwołania konferencji szefów rządów w Ronneby w lecie 1990 r. Konferencja ta stała się zaczątkiem dzisiejszej sieci współpracy bałtyckiej. Doszło potem do drugiej konferencji premierów na Visby pod nowym hasłem współpracy: „People to People”, zob. J. V o n a u, *Rola rozwiązań regionalnych w nowym prawie morza na przykładzie współpracy państw nadbrzeżnych*, [w:] *Aktualne problemy prawa morza*, Gdańsk 1976, s. 278-281.

⁴⁶ J. Z a l e s k i, C. W o j e w ó d k a, *op.cit.*, s. 107.

Finlandia i Rosja, które jedynie poprzez część swojego terytorium mają dostęp do Morza Bałtyckiego⁴⁷.

W ramach zarządzania środowiskiem w obszarze morza Bałtyckiego można wyróżnić dwie płaszczyzny współpracy. Pierwszą, wokół której koncentruje się współpraca, jest ochrona Bałtyku, „wspólnego morza”, przed degradacją biologiczną powodowaną przez zanieczyszczenia jego wód również z lądu. Druga dotyczy prowadzonej przez kraje skandynawskie i Niemcy pomocy sąsiadom – innym państwom nadbałtyckim w nadrobieniu zaległości technicznych i cywilizacyjnych, chodzi tu o działalność licznych organizacji i programy na wszystkich możliwych poziomach i w różnych dziedzinach. W takim ujęciu można również dokonać podziału organizacji i programów bałtyckich⁴⁸. Pierwsza grupa obejmuje organizacje i programy, których przedmiot stanowi sam Bałtyk, jego zasoby biologiczne, stan wód oraz stan wód powierzchniowych zlewiska – współpraca w celu ochrony zasobów biologicznych Bałtyku⁴⁹. Druga grupa to takie organizacje, które reprezentują instytucje państwowe i grupy interesów lokalnych, regionalnych, których celem jest tworzenie warunków postępu ekonomicznego i społecznego – różne formy współpracy. Trzecia grupa obejmuje działania odnoszące się do przyszłości regionu i dotyczy organizowania współpracy w celu harmonizacji rozwoju przestrzennego różnych regionów i gospodarki przy zachowaniu wartości kulturowych i środowiska naturalnego (rozwój zrównoważony, strategie zagospodarowania przestrzennego) – współpraca w tworzeniu i realizacji strategii rozwoju Bałtyku. W skład pierwszej grupy wchodzi:

Komisja Helsińska (HELCOM) – jest najbardziej zinstytucjonalizowaną formą współpracy. HELCOM zajmuje się monitoringiem wód Bałtyku i usuwaniem skutków zaniedbań bądź braku polityki ekologicznej, zarówno na płaszczyźnie budowania świadomości ekologicznej jak i w sferze technicznej, i inwestycji ekologicznych. Jest organem wykonawczym konwencji helsińskiej (obecnie nowej „konwencji helsińskiej” z 1992 r.)⁵⁰. Działa przez cztery wyspecjalizowane komitety oraz grupę

⁴⁷ J. Z a l e s k i, C. W o j e w ó d k a, *op.cit.*, s. 110; W. T o c z y s k i, *Competition and Cooperation – Two Elements of Development of the Baltic Europe*, [w:] *Competition and Cooperation of the Baltic Regions of Denmark, Germany and Poland*, Sopot, 1998, s. 11.

⁴⁸ J. K u l i g o w s k i, *Współpraca międzynarodowa w regionie Morza Bałtyckiego. Centralna Konferencja poświęcona obchodom Międzynarodowego Roku Mórz i Oceanów*, Warszawa 1998, s. 12-23.

⁴⁹ Pierwsze próby badań wód Morza Bałtyckiego w celu określenia oddziaływań antropogenicznych na stan jego zasobów naturalnych podjęto pod koniec XIX w. W 1895 r. w Londynie na VI Międzynarodowym Kongresie Oceanograficznym powstała idea współpracy międzynarodowej odnoszącej się do badań Oceanu Światowego. W rezolucji Kongresu była mowa również o Morzu Bałtyckim; L. Ł u k a s z u k, *System instrumentów zapobiegania i zwalczania antropogenicznych zanieczyszczeń mórz w strategii ONZ (UNEP) – wybrane zagadnienia*, „Prawo Morskie”, t. VII, 1993, s. 78.

⁵⁰ Nowa konwencja helsińska z 1992 r. skupia się na przeciwdziałaniu zanieczyszczaniu morza przez: oceny oddziaływania na środowisko w zakresie planowanych inwestycji, upowszechnianie BAT i BEP, nakładaniu na państwa-strony obowiązku ochrony walorów przyrodniczych ekosystemów morskich i przybrzeżnych oraz zachowania różnorodnych gatunków je zasiedlających.

zadaniową powołaną do realizacji Programu Bałtyckiego (PITF)⁵¹. Do najważniejszych zadań wynikających z Programu Bałtyckiego należą: wyeliminowanie ponad stu znaczących punktowych źródeł zanieczyszczeń wód Bałtyku, zlokalizowanych nie tylko na wybrzeżach, ale również na terenie zlewiska (tzw. *hot spots*), przez działania inwestycyjne oraz likwidowanie szkodliwej działalności; przygotowanie kierowania zagospodarowaniem zalewów i przybrzeżnych mokradeł; edukacja ekologiczna dla zwiększenia wrażliwości społeczeństw na walory środowiska naturalnego i budowanie postaw proekologicznych.

Komisja Rybołówstwa (IBSFC) Międzynarodowej Komisji Rybołówstwa Morza Bałtyckiego została powołana konwencją gdańską i określiła Zasady Rybołówstwa na Bałtyku. Zasady te stały się jednym z głównych środków realizacji celów konwencji gdańskiej. Zasady Rybołówstwa na Bałtyku mają zastosowanie do całego obszaru obowiązywania konwencji gdańskiej⁵².

Agenda 21 odnosi się do współpracy nad strategią rozwoju zrównoważonego w siedmiu podstawowych sektorach gospodarki. Bałtycka Agenda 21 stanowi uzupełnienie działań HELCOM-u w wymiarze strategicznym. Celem Agendy 21 jest kierowanie rozwojem przemysłu, transportu, rolnictwa i innych gałęzi w taki sposób, żeby osiągnąć cele ekonomiczne i społeczne bez szkód dla środowiska. Pierwsza wersja tego programu pod nazwą Baltic 21⁵³ została przyjęta przez Radę Państw Morza Bałtyckiego i skierowana do realizacji przez rządy państw bałtyckich. Jest to strategiczny program rozwoju siedmiu sektorów gospodarki, w którym cele ekonomiczne i społeczne nie tylko nie kolidowałyby z równowagą środowiska naturalnego, ale te równowagę budowały. Chodzi tu o koncepcję rozwoju zrównoważonego nakreśloną na podstawie Agendy 21 przyjętej na Konferencji w Rio de Janeiro w 1992 r.

Jeżeli chodzi o drugą grupę, obejmującą różne formy współpracy, wyróżnia się różne rodzaje organizacji i programów współpracy w zależności od zasięgu przestrzennego. Są to: po pierwsze płaszczyzna współpracy na poziomie ministerialnym państw bałtyckich, obejmującą cały obszar Morza Bałtyckiego; po drugie płaszczyzna współpracy na poziomie subregionalnym; po trzecie płaszczyzna współpracy na poziomie regionalnym.

⁵¹ Są to: Komitet Ochrony Środowisk Naturalnego (EC) – grupy robocze: EC MON do spraw monitoringu i przygotowania ocen stanu środowiska naturalnego, EC NATURE do spraw ochrony przyrody i różnorodności; Komitet Technologiczny (TC) – grupy robocze IC INPUT do spraw zrzutów zanieczyszczeń i TC RED do spraw redukcji zanieczyszczeń; Komitet Morski (MC); Komitet do spraw Zwalczania Rozlewów (CC). Grupa zadaniowa do spraw Wdrożenia Programu Bałtyckiego (PITF) – dwie grupy robocze: IC MLW do spraw zalewów przybrzeżnych i mokradeł oraz IC PA & EE do spraw podnoszenia świadomości i edukacji ekologicznej.

⁵² W swojej podstawowej wersji Zasady Rybołówstwa zostały sformułowane w latach 1974-1976 podczas I i II Sesji IBSFC. Aktualnie obowiązująca wersja dokumentu: Zasady Rybołówstwa na Bałtyku, powstała w wyniku kolejnych zmian i uzupełnień, które zostały uchwalone podczas XIX Sesji Komisji we wrześniu 1993 i składa się z 16 zasad i 3 załączników; zob. *Fishery Rules of the International Baltic Sea Fishery Commission, Revised Version following 19th Session Amendments IBSFC*, Warszawa 1994; M. J a w o r s k i, *Współpraca regionalna państw bałtyckich w zakresie ochrony zasobów biologicznych Bałtyku*, Warszawa 1994, s. 31-47.

⁵³ Baltic 21 <http://www.ee/baltic>

Na poziomie współpracy ministerialnej działa Konferencja Ministrów Transportu Państw Regionu Morza Bałtyckiego, która zajmuje się współpracą w zakresie rozwoju infrastruktury korytarzy transportowych, bezpieczeństwem ruchu, ograniczeniem negatywnych skutków transportu dla środowiska naturalnego, portami morskimi i żegluga na Bałtyku. Na poziomie subregionalnym można wyróżnić trzy organizacje: Współpracy Subregionalnej Państw Morza Bałtyckiego (BSSSC)⁵⁴, Konferencją Przymorskich i Peryferyjnych Regionów Europy⁵⁵ i B-7-Wyspy Morza Bałtyckiego⁵⁶. Na poziomie regionalnym największą organizacją jest Związek Miast Bałtyckich, inne to Bałtycka Organizacja Portów, Uniwersytet Bałtycki. Oczywiście współpraca odbywa się również na poziomie regionu transgranicznego (euroregionu)⁵⁷.

Trzecia grupa dotyczy współpracy w tworzeniu i realizacji strategii rozwoju. **VASAB 2010**⁵⁸ obejmuje współpracę państw bałtyckich w tworzeniu nowej wizji i strategii zagospodarowania przestrzennego i rozwoju zrównoważonego. Celem VASAB jest stworzenie obszaru Morza Bałtyckiego 2010 regionem, który charakteryzowałby

⁵⁴ Współpraca Subregionalna Państw Morza Bałtyckiego (BSSSC) po raz pierwszy zebrała się w Norwegii w 1993 r. (potem kolejno w Niemczech, w Szwecji, w Finlandii i Polsce – Gdańsk). Stała się znaczącą grupą nacisku politycznego reprezentującą regiony wokół Bałtyku. Wraz ze Związkiem Miast Bałtyckich i Asocjacją Izb Handlowych BSSSC utworzyła w 1997 r. Alians Bałtycki, mający pełnić funkcję ośrodka koordynacyjnego i centrum informacyjnego współpracy bałtyckiej z sekretariatem w Tampere w Finlandii w Instytucie Bałtyckim.

⁵⁵ Konferencja Przymorskich i Peryferyjnych Regionów Europy skupia 100 regionów z 13 państw, jest to niezależna organizacja pozarządowa, prowadząca działalność mającą na celu aktywizację portów morskich jako centrów rozwoju regionalnego z sekretariatem w Szwecji.

⁵⁶ B-7-Wyspy Morza Bałtyckiego to organizacja założona w 1989 r. Skupia siedem największych wysp Morza Bałtyckiego, zajmuje się działalnością na rzecz rozwoju sieci usług turystycznych i powiązań morskich.

⁵⁷ Współpraca obejmuje północne regiony Polski w ramach trzech euroregionów: Pomerania, Bałtyk i Niemen. Euroregion Pomerania składa się z 33 gmin polskich ze Szczecinem włącznie oraz 4 powiatów niemieckich z Stralsundem i Greifswaldem oraz południowej Skanii ze strony szwedzkiej. Umowę o utworzeniu Euroregionu Pomerania podpisano w 1995 r. (Południowa Skania weszła formalnie w 1998 r.). W zakresie współpracy w Euroregionie Pomerania znajduje się administracja terenowa, policja, służby celne, straże pożarne, szkoły, instytucje kulturalne i ekologiczne. Współpraca obejmuje głównie gminy polskie i niemieckie. Powstało wiele projektów związanych z zagospodarowaniem przestrzennym. Euroregion Bałtyk składa się z województwa elbląskiego, gdańskiego, słupskiego, ze strony szwedzkiej – województwa Blekinge, Kalmar i Kronoberg, ze strony duńskiej – hrabstwo Bornholm, ze strony litewskiej okręg Kłajpeda oraz ze strony łotewskiej regionu Liepāja. Euroregion Bałtyk został utworzony na mocy umowy podpisanej w lutym 1998 r. w Malborku. Współpraca ma obejmować pomoc sąsiedzką o charakterze komunalnym, gospodarczym, edukacyjnym, kulturalnym oraz zagospodarowanie przestrzenne.

⁵⁸ W 1992 r. z inicjatywy szwedzkiej podjęto wspólną pracę nad wizją i strategią rozwoju wokół Bałtyku do r. 2010 – VASAB 2010. W grudniu 1994 r. na trzeciej Konferencji Ministerialnej w Talinie (druga odbyła się w Gdańsku w 1993 r.) przyjęto dokument zatytułowany „Ku koncepcji rozwoju przestrzennego w regionie Morza Bałtyckiego”, który zawiera ocenę aktualnej sytuacji w zakresie zagospodarowania przestrzennego regionu, wizję i strategię rozwoju przestrzennego oraz plan działań; *Ku koncepcji rozwoju przestrzennego w regionie Morza Bałtyckiego, III Konferencja Planowania Przestrzennego, Talin, grudzień 1994*, Warszawa – Gdańsk, kwiecień 1995, s. 1-118.

się pięcioma cechami: różnorodnością wzajemnych powiązań handlowych, transportowych, kulturalnych i edukacyjnych; silną tożsamością umożliwiającą odgrywanie ważnej roli w Europie i na świecie; zróżnicowaniem rozwoju poszczególnych subregionów, zależnie od ich indywidualnych możliwości; zachowaniem równowagi pomiędzy rozwojem a ochroną środowiska; filozofią planistyczną opartą na zasadach subsydiarności, współuczestnictwa, jawności i solidarności.

Kolejną grupę stanowią programy UE (PHARE – finansowanie współpracy regionalnej w obszarze Bałtyku), obejmujące w całości lub częściowo region Morza Bałtyckiego. Programy narodowe PHARE (1990-1994) dotyczyły głównie stabilizacji makroekonomicznej obejmując pomoc techniczną, finansową szkolenia, prywatyzację, restrukturyzację, bankowość, finanse publiczne, rozwój zasobów ludzkich, administrację publiczną i obsługę zadłużenia. Programy narodowe obejmują Programy Infrastrukturalne PHARE. Dotyczą one następujących projektów: projektu rozwoju portów, Via Baltica i Via Hanseatica, Bałtycki Pierścień Energetyczny, autostrada (A1), gazociąg Rosja – Polska – UE. Polska i inne państwa bałtyckie uczestniczą w wielonarodowych programach PHARE, których celem jest sprzyjanie rozwojowi współpracy międzynarodowej. Najwięcej środków finansowych przeznaczono tutaj na ochronę środowiska. Kolejny Program Współpracy transgranicznej PHARE koncentruje się na ochronie środowiska i infrastrukturze transportowej i obejmuje Estonię, Litwę, Łotwę i Polskę. Inne programy PHARE to: programy horyzontalne PHARE, Program TACIS i Program INTERREG II.

Z całą pewnością należy podkreślić, że współpraca państw nadbałtyckich stanowi fenomen w skali europejskiej, chociażby ze względu na wielość występujących powiązań w obszarze Morza Bałtyckiego. Jednak pytając o konkretne rezultaty tej współpracy, jej efektywność, coraz częściej stawia się tezę o sztuczności integracji bałtyckiej⁵⁹.

REGIONALISM: INTEGRATION AND CO-OPERATION IN THE BALTIC REGION

(S u m m a r y)

The author stresses that the co-operation of states in the Baltic Region is a matter of European importance as a consequence of the multiplicity of connections in the region. In the post-war history of Europe, two processes can be observed. These are integration and regionalisation. One can define the Baltic Sea as the “backbone of Baltic Europe.”

There are various formulations of the concept of the Baltic Region. The basic aims of “Baltic Europe” are development, balance between economic development and the natural environment, freedom and subsidiarity, and solidarity.

⁵⁹ J. Z a u c h a, *Integracja wokół Bałtyku. Podstawy reformy samorządowej*, Gdańsk 1998, s.107; *Wizja i strategię wokół Morza Bałtyckiego 2010...*, s. 99- 101.

The Helsinki Commission was created on the basis of the Helsinki Convention of 1992, and it is the most institutionalised form of co-operation among the states of the Baltic Region. The Fishing Commission was created by the Gdańsk Convention of 1973. Agenda 21 provides guidelines for the development of industry, transport and farming etc. The Conference of Transport Ministers of the States of the Baltic Region functions on a ministerial level.

The article contains a discussion of other institutional forms of co-operation among the states of the Baltic Region.